

„DOUĂ CUIE, TREI PIROANE”
CÂTEVA NOTIȚE PRIVIND ARHEOLOGIA PROVINCIALĂ ROMÂNĂ
DIN ROMÂNIA

1. Câțiva studenți de la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, de la secția de arheologie, au venit, cam pe ascuns, la mine la birou și m-au întrebat direct ce importanță au cuiele și piroanele în arheologia provincială romană. Ei mi-au spus că un anumit profesor al lor (*nomen o...*) le-ar fi declarat, într-un anumit context, că monografiile arheologice (de orașe, castre etc.) nu au nici o valoare istorică, pentru că sunt o adunătură de „două cuie, trei piroane”.

2. Am rămas cam descumpănit de spusele lor (din 2008 !), dar nu m-am mirat, dată fiind ignoranța totală a respectivului profesor în arheologia propriu-zisă și, mai ales, totala lui absență de pe „piața” arheologiei provinciale romane din România. Nu m-am mirat pentru că, la începuturile activității mele, tot un profesor de la aceeași facultate (prin anii 1968-1970) califica drept „ciobologi” pe toți cei care se ocupau cu artefacte și, mai ales, cu ceramică. Totuși, m-am întrebat cum un profesor cu asemenea concepții poate preda liniștit în anul 2008 la o secție de arheologie, unde nu prea are competență. Mirarea mea a fost, desigur, latentă, pentru că știam că la noi, la români, se poate petrece așa ceva. Căci, dacă așa se exprimă un profesor de la Facultatea de Istorie, chiar nearheolog fiind, dar care funcționează în cadrul catedrei de istorie veche și arheologie, atunci să nu ne mirăm că arheologia pe care o reprezintă este vetustă și depășită. Nici nu e de mirare atunci că un outsider, un personaj din afara arheologiei, dar secretar de stat în Ministerul Culturii și Cultelor (Virgil Ștefan Nițulescu), declară în presă că „în România cercetarea arheologică are încă iz de mijloc de secolul XX” (*Adevărul de Cluj*, anul XVII, nr. 47/2006, p. 6). Și doar acest secretar de stat este responsabil cu cercetarea arheologică, cu muzeele și patron al fantomaticii Comisii Arheologice, care planifică fondurile pentru săpături arheologice după „ureche” și după prietenii.

3. Întâmplător, tocmai atunci publicasem o monografie de castru (Feldioara) și lucram la o alta (Bologa), obiective la care „cuiele și piroanele” abundă și față de care am un respect deosebit. Drept urmare, aveam la îndemână două monografii de castre din arheologia romană provincială din Germania (N. Walke, *Das römische Donaukastell Straubing/Serviodunum*, Berlin, 1960 – unde piroanele și cuiele sunt descrise pe larg, inclusiv locul de descoperire și numărul de inventar, și G. Ulbert, *Das frühromische Kastell Rheingönnenheim*, Berlin, 1969 – cu piroane și cuie prezentate în același stil). Aș fi putut să le recomand și

altele, plus monografiile de așezări civile, *villae rusticae* sau chiar locuințe romane (Th. Schmidts, *Lopodunum IV. Die Kleinfunde aus römischen Häuser und der Kellerei in Ladenburg. Augrabungen 1981-1985 und 1990*, Stuttgart, 2004). Aș fi putut să le recomand lucrări de același tip chiar și din arheologia engleză (mai slabă în monografii, dar „tare” în speculații istorice și repetări de teme: S. Frere, *Verulamium excavations. I*, London, 1972; M. C. Bishop, *Finds from roman Aldsborough. A catalogue of small finds from the roman-british town of Isurum Brigantium*, Oxford, 1996. M-am mulțumit însă cu cele două (primele menționate), pentru că erau de față, dovezi „vii”. Le-am arătat studenților, spunându-le că atâta vreme cât o arheologie avansată cum este cea germană (cea mai avansată din lume după părerea mea !) își bazează toată interpretarea istoriei vechi a epocii romane pe monografiile de așezări diferite (orașe, castre, *villae rusticae*, așezări civile de castre) și domenii diferite ale vieții sociale, monografiile care însumează numeroase grupe de artefacte mărunte (între care și cuie și piroane !), probabil că profesorul lor nu cunoaște sistemul. Nu le-am spus mai mult. Le-am recomandat însă să-i spună profesorului că au văzut aceste monografii și că „două cuie, trei piroane” ocupă un loc important în cataloagele de descoperiri. Am constatat însă că au dedus singuri nivelul scăzut de cunoștințe de arheologie aplicată al profesorului lor și concepția sa total greșită despre monografii. Și s-au dus !!!

4. Ajuns în acest punct al discuției despre „două cuie, trei piroane”, sunt necesare câteva date teoretice și practice.

a. arheologia modernă și competitivă nu înseamnă numai metode complexe de cercetare a subsolului istoric (combinarea între geofizică, fizică electrică, săpătură arheologică în suprafețe etc.), ci, mai degrabă, o optică nouă privind interpretarea complexului de descoperiri și, mai ales, artefactele (care constituie cam 95% din inventarul social). Modelul cel mai optim de cercetare științifică în arheologie și schimbarea ei în mers este acela în care sunt cuprinse integral în studiu toate aspectele cercetării, respectiv incluzând toate componentele civilizației studiate. Un astfel de model este singurul care constituie o bază eficientă pentru progresul științei arheologice sau a unor discipline ale ei. Iar studierea rezultatelor materiale ale cercetării (chiar excluzând monumentele de arhitectură) se referă la artefacte din toate felurile de materiale (piatră, lut, fier, bronz, plumb, aur, argint) și la toate categoriile și grupele de obiecte. Între acestea, cuiele și piroanele, cu forme, mărimi și variante numeroase, ocupă un loc important. Analiza lor, exploatarea lor istorică, constituie adevărata arheologie.

b. La noi, precum spuneam mai sus, sunt propovăduitori de istorie veche pentru care acestea sunt „două cuie, trei piroane” fără importanță. Ca urmare, în arheologia romană provincială care se ractică în România astfel de studii complexe lipsesc aproape total (două-trei monografii de cimitire, două-trei monografii de castre, câteva cataloage de ceramică sau diverse materiale). La

Cluj-Napoca, în mediul arheologiei romane universitare (istorie veche), astfel de monografii aproape că lipsesc cu totul.

c. În cadrul rezultatelor cercetărilor arheologice, pe lângă constatările tehnice referitoare la artefacte apar, în mod obligatoriu, și o serie de aspecte artistice legate de ele. Acest lucru face ca cercetarea artefactelor (sau, mai ales, a unora dintre ele) să fie mai dificilă dar, în același timp, să ofere mărturii elocvente despre epocă. Fiecare grupă de artefacte, inclusiv cuiele și piroanele, include anumite aspecte artistice. Se impune deci, în chip firesc, abordarea vastului repertoriu de forme, de creații originale de pe cuprinsul unei arii geografice, dar și cu influențe străine, într-o epocă dată, observarea acestui aspect al creației.

Nici acest aspect nu a fost și nu este suficient studiat la noi în cadrul produselor scrise de tip „două cuie, trei piroane”, dar numai pentru că aceste produse sunt foarte puține. Există însă un manual de arheologie (este adevărat, de arheologie medievală) scris de M. De Bouard (*Manuel d'archéologie médiévale. De la fouille à l'histoire*, Paris, 1975) din al cărui ultim capitol profesorul nostru ar putea învăța tehnici și metode de analiză a descoperirilor arheologice. Poate se va obosi !

5. În optica arheologiei provinciale romane moderne, după care trebuie cunoscute fenomenele economice, de producție, tehnice, spirituale și apoi artistice ale civilizației romane, apare deci inadecvată și îngustă cercetarea separată a unor părți „secundare” ale arheologiei provinciale (ca de pildă numai monumente votive sau funerare, numai inscripții, numai diverse categorii ceramice, numai diverse produse din metal etc.) care, rupte de contextul de „două cuie, trei piroane”, nu au decât slabe valori sociale și speculative constatări istorice (vezi Th. Fischer, *Die römische Provinzen. Einführung in ihre Archäologie*, Stuttgart, 2001). Orizontul cultural, care a constituit și în epoca romană răspunsul omului la mediu, s-a definit tocmai prin mulțimea de artefacte pe care le-a creat și care au constituit baza unei civilizații tot mai complexe și mai dense.

6. Or, rezolvarea celor mai multe aspecte și componente ale civilizației romane, refacerea teoretică a vieții sociale și private din epoca romană, nu se pot face decât prin publicarea monografică a cercetărilor așezărilor și structurilor lor. Fie ele monografii de orașe, de castre (de care mă ocup și eu !), de așezări civile (foarte puțin cercetate), de așezări rurale (aproape deloc cercetate), fie monografii de categorii de artefacte (foarte puține și ele); numai ele rezolvă multiplele probleme de ordin general sau chiar rezolvă „cazuri”. Dacă nu vom progresa cu monografiile de așezări, cu publicarea integrală de categorii de artefacte de tipul „două cuie, trei piroane”, arheologia noastră va rămâne în chip staționar în înapoiere. Cam așa se vede progresul arheologiei în manualele de arheologie (cf. G. Webster, *Practical archaeology. An introduction to archaeo-*

logical fieldwork and excavation, London, 1963) care, la capitolul „scientific examination”, include toate categoriile de artefacte, de la sol, lemn, os, fier, bronz, lut, până la materiale perisabile; fierul, respectiv „două cuie, trei piroane”, ocupă un loc important. Nici nu mai vorbesc că mai sus-amintitul manual de arheologie medievală, la capitolul „de la fouille à l’histoire”, oferă metode de cum se desenează piesele, metode de analiză complexă, metode de datare, tehnici și metode de analiză inclusiv pentru „două cuie, trei piroane”.

7. Problema celor „două cuie, trei piroane” a ajuns să mă apese în așa măsură încât, pornind de la explicația simplistă că în epoca romană majoritatea construcțiilor (de toate tipurile) se baza pe structuri de lemn legate între ele prin multe cuie și foarte multe piroane, voi încerca să explic pe rând rolul acestora. Înainte însă aș vrea să amintesc încă o dată opera lui Vitruvius (*Despre arhitectură*, București, 1960) unde, în cazul structurilor de lemn, sunt amintite permanent cuiele și piroanele, scoabele, penele etc.

a. casa romană din zid sau cu pereți de chirpic avea suprastructurile dintr-o schelărie de lemn peste care se așeza învelitoarea (acoperișul); elementele schelăriei erau prinse între ele cu cuie, piroane și scoabe, manșoane de grindă; chiar și piesele învelitoarei (țiglele, olanele) erau fixate prin cuie și piroane. În interiorul casei părțile mari de lemn (uși, ferestre, rafturi, mobilier – dulapuri, mese, lăzi) erau asamblate mai ales cu ajutorul cuielor;

b. o *villa rustica*, ce cuprinde de obicei o incintă și mai multe clădiri în interiorul ei (casa stăpânului, casa muncitorilor, grajduri, depozite, turnuri de pază etc.), folosea, pentru suprastructurile tuturor acestor clădiri, cuie și piroane în cantități, deci, foarte mari. Se mai adăugau porțile, intrările și mobilierul din interior.

c. nici nu mai vorbesc de castelele romane, la care elementele incintei (porți, turnuri de curtină, turnuri de colț), clădirile din interior (*principia*, *praetorium*, *horrea*) și barăcile, toate erau acoperite cu învelitoare de țigle și olane pe un schelet de lemn; grinzile scheletului și țiglele erau fixate prin cuie, piroane, scoabe, manșoane. Ca și la casă, părțile de lemn ale încăperilor (uși, ferestre), piesele de mobilier erau realizate din lemn, cu ajutorul cuielor și piroanelor.

d. amfiteatrele, atât în faza de lemn (când toate structurile erau prinse cu cuie și piroane), cât și în faza de piatră (când acoperișul consta din structură de lemn și învelitoare cu țigle), foloseau foarte multe piroane și cuie.

e. dar cuiele și piroanele erau folosite și în afara construcțiilor: monumentele funerare și votive se asamblau între ele cu piroane și scoabe; uneltele agricole mari (plugul) aveau părțile prinse între ele cu piroane și cuie; la mijloacele de transport folosirea cuielor și piroanelor era obligatorie etc.

Consumul de cuie și piroane era foarte mare, iar producerea lor însemnată. Cantitățile necesare la o construcție erau foarte mari. Un arheolog englez a făcut socoteala că la un castru s-au recoltat 11 tone de cuie și piroane !!

8. Din păcate, arheologia provincială romană din România s-a ocupat puțin sau prea puțin de „două cuie, trei piroane”, așa că se știe puțin despre ele. Cam tot atât se știe și despre arheologia românească în străinătatea apuseană. Există însă și arheologi care au depășit această fază și arhitecți care au înțeles problemele arheologilor. S-au realizat astfel reconstituiri, teoretice desigur, în care s-a arătat rolul celor „două cuie, trei piroane”. S-a demonstrat că ele nu sunt importante numai ca piese de fier pentru construcții, ci mărimea, forma și elementele lor ne dau imaginea pieselor din schelăria de lemn. Astfel, arhitecții colaboratori ai unor arheologi au demonstrat că este necesară catalogarea cuielor și piroanelor în chip separat, pe forme și dimensiuni, pentru ca să fie mai clară identificarea locului de folosire.

Deci, formularea prostească „două cuie, trei piroane” a amintitului profesor ascunde, pe de o parte, ignoranța în arheologia romană provincială, iar, pe de altă parte, pune în lumină necesitatea monografiilor în care aceste artefacte să apară publicate sistematic, căci, fără „două cuie, trei piroane”, romanii ar fi rămas la civilizația bordeiului !

Ca îndrumare arheologică recomand profesorului de la Cluj-Napoca și studenților lui câteva lucrări de unde se poate deduce importanța artefactelor de tip „două cuie, trei piroane”. Și mai sunt și altele, dar mă tem să nu obosească.

NICOLAE GUDEA

„NAILS AND SPIKES”
COMMENTARIES ON ROMAN PROVINCIAL ARCHAEOLOGY IN ROMANIA

ABSTRACT

The author's starting point in writing this work constituted a romantic conception of a professor at the ancient history department of the Babeș-Bolyai University, according to whom the monographs of roman settlements (towns, rural settlements, camps), where series and lists of artefacts are published, are nothing else but a „heap (mixture) of nails and spikes”.

The theoretical knowledge and the use in his own practice of some theoretical works on Roman provincial archaeology (*Fischer 2001*) of monographs of archaeological materials and artefacts (*Dolenz 1999; Harnecker 1997*), monographs of settlements especially camps (*Gröncke-Weinlich 1991; Karnitsch 1972; Müller 1979; Schmidts 2004; Ulbert 1969*; respectively *Bishop 1996; Frere 1972; Richmond 1968; Robertson 1976*) the author tries to point out that without such monographs, without the assembly of manufactured and circulated goods, provincial archaeology can not exist and it has no effects on the plan of historical interpretation.

On the contrary, the absence of such monographs in the Romanian provincial archaeology (on settlements, towns, *villae rusticae*, camps) makes any attempt to make a monograph void of the essence for demonstration.

The author suggests the reading of the cited works from the German and British archaeological literature (and others even noncited) by the above mentioned university professor

be change his conception and not to insinuate antiquated and retrograde conceptions in his students' minds, which would pollute Romanian archaeology even more.

Abrevieri și bibliografie

Lucrări teoretice

Fischer 2001 - Th. Fischer (Hrsg.), *Die römische Provinzen. Eine Einführung in ihre Archeologie*, Stuttgart, 2001.

Lucrări monografice în care sunt publicate în cantități mari „două cuie, trei piroane”

Din literatura arheologică germană/de limbă germană

Dolenz 1998 - H. Dolenz, *Eisenfunde aus der Stadt auf den Magdalensberg*, Graz, 1998.

Harnecker 1997 - J. Harnecker, *Katalog der römischen Eisenfunde von Haltern. Bodenaltertümer Westfalens* 35, 1997.

Monografiile de așezări în care sunt publicate numeroase „două cuie, trei piroane”

Grönke-Weinlich - Eveline Grönke-Ed. Weinlich, *Die Nordfront des römischen Kastells Biriciana/Weissenburg. Die Ausgrabungen 1986/1987*, Kallmünz, 1991.

Karnitsch 1972 - P. Karnitsch, *Die Kastelle von Lentia/Linz*, Linz, 1972.

Müller 1979 - G. Müller, *Ausgrabungen in Dormagen. 1963-1977*, Köln, 1979.

Schmidts 2004 - Th. Schmidts, *Lopodunum. IV. Die Kleinfunde aus den römischen Häusern an der Kellerei in Ladenburg. Ausgrabungen 1981-1985 und 1990*, Stuttgart, 2004.

Ulbert 1969 - G. Ulbert, *Das frühromische Kastell Rheingönnenheim*, Berlin, 1969

Walke 1960 - N. Walke, *Das römische Donaukastell Straubing/Serviodunum*, Berlin, 1960

Din literatura arheologică engleză

Bishop 1996 - M. C. Bishop, *Finds from the Roman Aldsborough. A catalogue of small finds from the roman-british town of Isurum Brigantiu*, Oxford, 1996.

Frere 1972 - Sh. Frere, *Verulamium excavations. I. Oxford 1972* (cap. II *The iron objects* (W. H. Manning), p. 163-195.

Richmond 1968 - Sir I. Richmond, *HodHill II. Excavations carried out between 1951 and 1958*, London, 1968.

Robertson 1976 - Anne S. Robertson, *Birrens/Blatobulgium*, Edinburgh, 1976.

Grünewald 1990 - Mathilde Grünewald, *Der römische Nordfriedhof in Worms*, Worms, 1990.

Cuvinte-cheie: arheologie romană, concepție retrogradă, cuie, materiale arheologice, piroane, profesor universitar.

Key words: Roman archaeology, retrograde conception, nails, archaeological materials, spikes, professor.